

Działalność Pracowni Literatury Ukraińskiej przy Instytucie Sławistyki PAN (1998–2003)

Pracownię Literatury Ukraińskiej, którą mam zaszczyt kierować, powołano pod koniec 1997 r. Jest więc ona najmłodsza spośród prezentowanych na jubileuszowej konferencji jednostek. W centrum zainteresowania od niedawna czteroosobowego zespołu znalazła się kultura ukraińska tworzona na terytorium II Rzeczypospolitej w okresie międzywojennym. Problematyce społeczno-politycznej tego czasu poświęcono wiele studiów, by wymienić tu rozprawy nieodżałowanej pamięci Ryszarda Torzeckiego bądź nagrodzone prestiżową nagrodą „Przeglądu Wschodniego” studium Jacka Bruskiego. Jednakże ukraińska kultura tego czasu to temat najslabiej dotychczas przebadany, na co zwracałam uwagę w trakcie konferencji zorganizowanej przez Katedrę Ukrainistyki w 1998 r.

Nasz zespół równolegle zajmował się badaniami nad działalnością kulturalną Ukraińców w II Rzeczypospolitej oraz sporządzaniem anotowanej bibliografii ukraińskiej tematyki kulturalnej na łamach prasy polskiej w latach 1918–1939 (o zapoczątkowaniu tej działalności pisałam na łamach *Warszawskich Zeszytów Ukrainoznawczych*¹. W 2001 r. opublikowano tom materiałów konferencji zorganizowanej przez naszą pracownię: *Ukraińskie życie kulturalne na ziemiach II Rzeczypospolitej*². Materiałów konferencji zorganizowanej w 2002 r. ze względu na trudności wydawnicze jeszcze nie wydrukowano (ukazał się jedynie zapis dyskusji „Galicja dzisiaj”).

Natomiast bibliografię ukraińki w międzywojennej prasie polskiej publikowano od 1998 r. na internetowej stronie Instytutu Sławistyki (www.ispan.waw.pl), systematycznie uzupełniając ją o kolejne pisma. Ostatnio, dzięki inicjatywie Studium Europy Wschodniej, pojawiła się możliwość wspólnego książkowego wy-

¹ Przekłady z literatury ukraińskiej w II Rzeczypospolitej [w:] *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze*, t. 8–9, Warszawa 1999, zwłaszcza s. 291.

² *Ukraińskie życie kulturalne na ziemiach II Rzeczypospolitej. Międzynarodowa konferencja naukowa, Warszawa 30.09.–1.10.1999*, red. O. Hnatiuk, K. Kotyńska, Warszawa, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2001 (CD). W publikacji tej zamieszczono artykuł przeglądowy Włodzimierza Mędrzeckiego (*Ukraińcy w II Rzeczypospolitej. Uwagi ogólne*) oraz szereg studiów poświęconych historii idei (Danuty Sosnowskiej, *Wierność a zdrada, czyli koncepcja roli elit ukraińskich Wacława Lipińskiego w polskim kontekście*, Tomasa Stryjka, *Europejskość Doncowa, czyli o cechach szczególnych ukraińskiego nacjonalizmu*, Agnieszki Korniejenko, *Wędrowni bezrobotnego inteligenta: ukraińska „lewica” i „prawica” literackich lat międzywojennych*, Oli Hnatiuk, *Orientacje kulturowe pisarzy ukraińskich w II Rzeczypospolitej*), życiu teatralnemu (Ołeny Bońkowskiej, *Teatr towarzystwa „Ukrajńska Besida” u Lwowie w prodomów zawiarszalnoho periodu joho dijalnosti*), artystycznemu (Stanisława Stępnia, *Ukraińskie środowisko artystyczne w II Rzeczypospolitej* oraz Wołodymyra Kostyrki, *Problema nacjonalnoho mystectwa w mysteckij krytyci Lwowa 1899–1939 rokiw*), muzycznemu (Stanisława Stępnia, *Życie muzyczne Ukraińców w II Rzeczypospolitej*). Publikacja ta zawiera także artykuły poświęcone międzywojennej prasie polskiej i ukraińskiej (Hałyna Korbycz, *Do istoriji „Literaturno-naukowho wisnyka” miżwojennoho periodu*, Oksana Weretiuk, *Kulturne zytтя ukrajinciw na storinkach hazety „Diło” (1923–1924 rr.)*) oraz Katarzyna Kotyńska, *Literatura ukraińska na łamach „Biuletynu Polsko-Ukraińskiego”*).

dania tej bibliografii, liczącej obecnie ponad 10 000 pozycji i obejmującej wszystkie ważniejsze międzywojenne periodyki. Ci, którzy wiedzą, że nie istnieje żadna ogólna bibliografia okresu międzywojennego, rozumieją, czego zdołał dokonać niewielki zespół.

Prowadzone przez nas badania wykazały, że polsko-ukraińskie kontakty kulturalne w okresie międzywojennym – wbrew ugruntowanej opinii – były bardzo intensywne. Świadczą o tym liczne (zwłaszcza w latach 30.) publikacje prasowe, wszechstronnie prezentujące ukraińskie życie kulturalne zarówno w II Rzeczypospolitej, jak i na Ukrainie radzieckiej, co zostało udokumentowane w naszej bibliografii. O ukraińskiej problematyce, w szczególności o kulturze, pisali wówczas zarówno wybitni działacze polityczni kręgu Piłsudskiego – m. in. Leon Wasilewski czy Tadeusz Hołówko, lub z kręgu „Buntu Młodych” i „Polityki” Jerzego Giedroycia – Adolf i Aleksander Bocheńscy, Ksawery i Mieczysław Pruszyńscy, jak też znakomici twórcy kultury – Józef Czechowicz, Jarosław Iwaszkiewicz, czy mniej znani Józef Łobodowski oraz Tadeusz Hollender. Problematyką tą zajmowali się również twórcy przedwojennej humanistyki polskiej, by wymienić tylko znakomitego slawistę, Aleksandra Brücknera czy też rektora Uniwersytetu Wileńskiego, filozofa Mariana Zdziechowskiego oraz ambasadora kultury ukraińskiej w Uniwersytecie Jagiellońskim Bohdana Łepkiego. Jedną z najważniejszych, lecz dziś prawie nieznaną instytucji okresu międzywojennego był Ukraiński Instytut Naukowy przy Uniwersytecie Warszawskim, który w ciągu dziesięciolecia swego istnienia we współpracy z uczonymi polskimi wydał kilkadziesiąt prac naukowych, niektóre z nich do dziś zachowały swą rangę, jak np. monografia *Szewczenko i Polacy* Pawła Zajcewa. Dorobek ten trudno przecenić, dość przypomnieć tu wydanie dzieł zebranych Tarasa Szewczenki wraz z tomem, zawierającym przekłady najznakomitszych poetów okresu międzywojennego: Jarosława Iwaszkiewicza i Kazimierza Wierzyńskiego, a także Józefa Łobodowskiego i Tadeusza Hollendra.

Dzięki prowadzonym badaniom okazało się również, że kontakty między Ukraińcami z tej i tamtej strony Zbrucza były znacznie intensywniejsze, niż przywykliśmy sądzić. Dotychczas terytoria te traktowano rozłącznie: osobno badano i kulturę, i toczące się debaty, nie poświęcano uwagi temu, czy i na ile oraz ew. w jaki sposób przenikały najważniejsze idee.

W Pracowni Literatury Ukraińskiej obok wymienionych prac poświęconych okresowi międzywojennemu powstały także dwie książki prezentujące literaturę ukraińską pierwszej połowy XX w.: *Stepowa legenda* oraz *Prolog, nie epilog*. Pierwsza z nich to antologia małej formy prozatorskiej lat 1890–1930, w której opublikowano w przekładach dawnych i nowych utwory czterestu najwybitniejszych ukraińskich prozaików tego okresu: od Stefanyka i Wynnyczenki do Chwyłowego i Lubczenki. Druga to antologia ukraińskiej poezji w przekładach pierwszej połowy XX w.; jest to swoisty hołd złożony tłumaczom okresu międzywojennego oraz początku XX w. Książka ta prezentuje także częściowo badania nad polsko-ukraińskimi związkami okresu międzywojennego prowadzone przez naszą pracownię. Obie książki zostały zaopatrzone w aparat historyczno-literacki, ułatwiający czytelnikowi bliższe poznanie literatury ukraińskiej oraz dziejów jej recepcji; każdemu z pisarzy towarzyszy esej, poświęcony jego twórczości, ponadto zawierają

one informacje biograficzne o tłumaczach, słowniki ugrupowań literackich, tablice chronologiczne i in.

Obok działalności naukowej ukraińscy z Instytutu Sławistyki zajmują się także działalnością popularyzacyjną, jaką są przekłady ukraińskiej literatury i humanistyki. W ostatnich latach ukazało się kilkanaście książek prezentujących najwybitniejszych współczesnych pisarzy ukraińskich, umownie – od A – Andruchowycza do Z – Zabużko³. Dzięki polskim przekładom literatura niepodległej Ukrainy została dostrzeżona i doceniona zarówno przez krytyków, jak przez czytelników, o czym świadczą wznowienia książek oraz tłumy przychodzące na spotkania autorskie. Równie istotne – choć może mniej spektakularne – są publikacje przekładów z dziedziny ukraińskiej humanistyki, przede wszystkim – historii. Jak podsumował redaktor wydanych przez Instytut Europy Środkowo-Wschodniej dwu tomów *Historii Ukrainy* Natalii Jakowenko i Jarosława Hrycaka⁴, książki te są najobszerniejszą polską publikacją ukraińskiej humanistyki w ciągu całego XX w. Uzupełnieniem są liczne publikacje wymienionych dwu znakomitych autorów w pracach zbiorowych oraz na łamach pism, by wymienić tylko książki *Szkice historyczne – polsko-ukraińskie*⁵ oraz *Historycy polscy i ukraińscy wobec problemów XX wieku*⁶. Dzięki przekładom zaistniała także znakomita humanistyczna eseistyka Mykoły Riabczuka; znowu wymienię tylko publikację książkową *Od Małorosji do Ukrainy*⁷. Jeśli nie ograniczać się do publikacji książkowych, należałoby wymienić liczne czasopisma polskie, zapraszające ukraińskich autorów, są wśród nich wydania *stricte* naukowe i popularne, poważne dzienniki i ważne kwartalniki. Najistotniejsze wydaje się jednak, że ukraińska humanistyka zyskała pełnoprawne miejsce w polskiej nauce, pozbywając się jakże przykrego znamienia „młodszości”.

³ W przekładzie bądź pod redakcją naszych pracowników ukazało się kilkanaście książek, m. in. proza i eseistyka Jurija Andruchowycza (powieści *Rekreacje*, *Perwersja*, eseje w zbiorach *Erz-herz-perc*, *Ostatnie terytorium*. *Eseje o Ukrainie*, *Moja Europa*), Jurija Izdryka (m. in. powieść *Wozzeck*), Tarasa Prochaški. *Inne dni Anny*, Oksany Zabużko, *Badania terenowe nad ukraińskim seksem*.

⁴ N. Jakowenko, *Historia Ukrainy. Od czasów najdawniejszych do końca XVIII wieku*, tłum. O. Hnatiuk i K. Kotyńska, Lublin, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2000; J. Hrycak, *Historia Ukrainy 1772–1999. Narodziny nowoczesnego narodu*, tłum. K. Kotyńska, Lublin, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2000.

⁵ *Między sobą. Szkice historyczne polsko-ukraińskie*, red. T. Chynczewska-Hennel, N. Jakowenko, Lublin, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2000 (Katarzyna Kotyńska przełożyła artykuł Natalii Jakowenko).

⁶ *Historycy polscy i ukraińscy wobec problemów XX wieku*, red. P. Kosiewski, G. Motyka, Kraków, Universitas 2000 (Katarzyna Kotyńska przełożyła artykuły Jarosława Hrycaka, Mykoły Riabczuka, Wiktorii Oniszczyk, Stanisława Kulczyckiego, Władysława Werstiuka i Heorhija Kasjanowa).

⁷ M. Riabczuk, *Od Małorosji do Ukrainy*, red. B. Berdychowska, tłum. O. Hnatiuk i K. Kotyńska, Kraków, Universitas, 2003.